

UOT 504.06

A.D.Zamanov, Ş.F.Əsədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
a_zamanov@mail.ru, shf.asadova@adpu.edu.az

YAŞIL TƏHSİL MÜASİR DÖVRÜN TƏLƏBİ KİMİ

<https://doi.org/10.30546/2520-2049.72.4.2024.222>

Açar sözlər: *yaşıl təhsil, ekoloji mədəniyyət, ekoloji problemlər, ekoloji şəüur, ətraf mühit*

Ətraf mühitin qorunması və onun keyfiyyətinin müəyyən səviyyədə saxlanılması müasir dövrün ən aktual məsələlərindəndir. Bəşəriyyətin gələcəyi bu məsələnin düzgün və vaxtında həll edilməsindən çox asılıdır. Məqalədə ekoloji təhsilin praktik bilik və bacarıqlar, habelə dəyər, davranış və digər fəaliyyət sahələrinə təsiri, “yaşıl təhsilin” əmək bazarına verə biləcəyi töhfələrdən bəhs edilir. Həmçinin ekoloji maarifləndirmənin təbiət və gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyətimizin tərkib hissəsi olduğu diqqətə çatdırılır.

A.Д.Заманов, Ш.Ф.Асадова

ЗЕЛЕНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ТРЕБОВАНИЕ СОВРЕМЕННОСТИ

Ключевые слова: *зеленое образование, экологическая культура, экологические проблемы, экологическое сознание, окружающая среда*

Защита окружающей среды и поддержание ее качества на определенном уровне является одной из самых актуальных проблем современности. От правильного и своевременного решения этого вопроса во многом зависит будущее человечества. В статье рассматривается влияние экологического образования на практические знания и навыки, а также ценности, поведение и другие сферы деятельности, а также вклад, который «зеленое образование» может внести на рынок труда. Также подчеркивается, что экологическое образование является неотъемлемой частью нашей ответственности перед природой и будущими поколениями.

A.D.Zamanov, Sh.F.Asadova

GREEN EDUCATION AS A REQUIREMENT OF MODERNITY

Keywords: *green education, ecological culture, ecological problems, ecological awareness, environment*

Environmental protection and maintaining its quality at a certain level are among the most pressing issues of the modern era. The future of humanity largely depends on the correct and timely solution of this issue. The article discusses the impact of environmental education on practical knowledge and skills, as well as values, behavior and other areas of activity, and the contributions that “green education” can make to the labor market. It is also noted that environmental education is an integral part of responsibility towards nature and future generations.

Mürəkkəb, dinamik, ziddiyyətli tendensiyalarla dolu dünyada ekoloji problemlər hazırda qlobal miqyas almışdır. Onlar sivilizasiyanın inkişafına təsir edir və əsasən bəşəriyyətin yaşaması üçün imkanları müəyyən edir. Ciddi ekoloji problemlərə biosferin çirklənməsi, planetin fiziki, kimyəvi, bioloji keyfiyyətlərinin dəyişməsi, ekosistemlərin dəyişməsi, insan sağlamlığının pisləşməsi və.s aiddir. Hazırda ekoloji vəziyyət o qədər kəskinləşib ki, Yer kürəsində həyatı xilas etmək üçün təcili tədbirlərin görülməsinə ciddi ehtiyac yaranmışdır.

Bu problemlərin yaranmasına səbəb olan əsas ziddiyyət ondan ibarətdir ki, insan təbiət qüvvələrin elementlərindən bilavasitə asılılığını getdikcə daha çox aradan qaldırır və eyni zamanda təbiətlə əlaqələrini gücləndirir. Beləliklə də cəmiyyətin həyatında maddələrin və enerjinin getdikcə geniş spektri iştirak edir. Bu problemin həllində texnika və ya texnologiya deyil, sözün geniş mənasında təhsil xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Təhsilə sadəcə olaraq sistemləşdirilmiş bilik və bacarıqların mənimsənilməsi prosesi və nəticəsi kimi deyil, vahid təhsil məkanının yaradılması və qorunub saxlanması kimi baxmaq lazımdır [4].

Ekoloji təhsilə, təhsil sisteminin bütün pillələrində və səviyyələrində - məktəbəqədər təhsildən doktoranturaya qədər cəmiyyətin bütün yaş kateqoriyalarını əhatə etməklə, “ekoloji savadlılığı” yaymaq, təbiətlə cəmiyyət arasında qarşılıqlı əlaqənin müxtəlif aspektləri haqqında müvafiq biliklər vermək kimi baxılır. Ekoloji təhsilin əsas məqsədi cəmiyyət və təbiət arasında qarşılıqlı əlaqələrin praktiki və mənəvi təcrübəsini inkişaf etdirmək yolu ilə şəxsiyyətin və cəmiyyətin ekoloji mədəniyyətinin formalaşdırılmasıdır. Ekoloji təhsil öz inkişafında məqsəd və vəzifələrin nisbi qeyri-müəyyənliyindən müasir dünya birliyinin və bütövlükdə planetin sabitliyinə, davamlı inkişafına nail olmaqda aparıcı amil kimi universal tanınmağa qədər uzun bir yol

keçmişdir. Ekoloji təhsil, elmi və praktiki bilik və bacarıqlar, dəyərlərin, mənəvi, etik və estetik münasibətlər sisteminin formalaşmasına yönəlmiş davamlı təlim, təhsil və şəxsi inkişaf prosesi, sosial-təbii mühitin vəziyyəti və yaxşılaşdırılması üçün fərdin ekoloji məsuliyyətinin təmin edilməsidir [2].

Ekoloji biliklərin daim yenilənməsini təmin etməklə insanların biliklərinin şəxsi və sosial zərurət səviyyələri arasındakı ziddiyyəti aradan qaldırmaq olar. Davamlı ekoloji təhsilin formalaşdırılması iki fundamental anlayışın məzmununu müəyyən etməyi nəzərdə tutur: **“ekoloji şüur”** və **“ekoloji mədəniyyət”**. Onların əhəmiyyəti ekoloji təhsilin nəticəsi, ətraf aləmi qavramağın və ona münasibətin konkret üsulu olması ilə müəyyən edilir. Ekoloji şüura ekoloji reallığı ekoloji biliklər, ideyalar, təbiətə qiymətləndirici münasibət və onun mühafizəsi praktikası şəklində əks etdirən, təbii mühitdə insanın davranışını tənzimləyən fərdi şüur sahəsi kimi baxmaq olar. Ekoloji şüurun inkişafı isə təhsil, məlumatlılıq və biliklərin gündəlik həyatda praktiki tətbiqini tələb edir.

Ekoloji mədəniyyətin məzmununu təhlil etməyə başlayarkən ekoloji mədəniyyətin pedaqoji tərtibatı üzrə bilavasitə iş onun insan fəaliyyətinin növündən, sosial-iqtisadi formasiyanın və cəmiyyətin inkişaf dövründən, eləcə də tarixi mərhələləri, coğrafi amili və zamanla mürəkkəbləşməsi, onun tərkibi və məzmunu nəzərə alınmalıdır. Ekoloji mədəniyyət insanların təbiəti, ətraf mühiti qavramaq səviyyəsi və özünün kainatdakı mövqeyini, insanın dünyaya münasibətini qiymətləndirməsidir. Ekoloji mədəniyyət sosial fəaliyyətin təbii mühitə uyğunluğunu təmin edən ahəngdar, davamlı inkişafın vektoru hesab edilə bilər. Ekoloji mədəniyyət həmçinin əsas ekoloji yönümlü düşüncə və dünyagörüşü ola bilən müəyyən bir ideal, yeni bir mədəniyyət növü kimi qəbul edilir.

Danılmaz həqiqətdir ki, ekologiya sahəsində bilik səviyyəsi ildən-ilə artır, lakin bu, ekoloji vəziyyətlə bağlı problemlərin həllinə az kömək edir. Problem çox güman ki, biliyin miqdarında deyil, onun məlumatlılığındadır. Ekoloji tərbiyə insanın əxlaqi tərbiyəsinin tərkib hissəsidir. Onun vəzifəsi yalnız ekoloji biliklərə nail olmaq deyil, ən əsas – ekoloji şüurun, davranış və ekoloji mədəniyyətin və ətraf mühitin mühafizəsi məsələlərində fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılmasıdır. İnsanın ətraf mühitin üzvi bir komponenti olduğunu dərk etməsi və bir çox cəhətdən onu özü modelləşdirməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Şəxsiyyətin ekoloji mədəniyyətinin formalaşması şagirdlərdə ümumi humanist dünyagörüşünün formalaşdırılmasından ayrılmazdır. Ekoloji mədəniyyət üçün humanist dünyagörüşünün digər insanlarla qarşılıqlı yardımın və əməkdaşlığın vacibliyinə inam kimi xüsusiyyəti çox vacibdir. Birgə hərəkət etmək və qərarlarını əlaqələndirmək istəyi olmadan bəşəriyyət mürəkkəb ekoloji problemlərin (həm global, həm də lokal) öhdəsindən gələ bilməyəcək

və gələcəkdə onların baş verməsindən qaça bilməyəcək [6].

Planetimizdə insan fəaliyyətinin təsirlərinin şahidi olduqca aydın olur ki, ekoloji problemlərin dayanıqlı həllərinin yaradılması üçün yaxşı məlumatlılıq və ekoloji savadlı cəmiyyətin olması vacibdir. Ekoloji təhsil insanları bu problemləri anlamaq və həll etmək üçün lazım olan bilik, bacarıq və münasibətlərlə təmin edir. Ekoloji təhsil maarifləndirmə, məsuliyyət hissini inkişaf etdirmək və davamlı təcrübələri təşviq etməklə ekoloji cəhətdən daha şüurlu və davamlı cəmiyyətin yaradılmasında mühüm rol oynayır.

İndiyə qədər ətraf mühitin mühafizəsi məsələsinin mahiyyətini açmaq üçün vahid yanaşma mövcud deyil. Belə bir fikir mövcuddur ki, insanın təbiətə olan münasibətinin araşdırılması üçün ekoloji təhsil gücləndirilməlidir. Ekoloji təhsil fasiləsizliyi tələb edir və insanın həyatı boyu təlim, tərbiyə və inkişafının bir-biri ilə əlaqələndiyi prosesdir. Ekoloji təhsil ekologiya sahəsində elmi biliklər verməklə yanaşı, həm də gələcək mütəxəssislərin ekoloji tərbiyəsinin mühüm tərkib hissəsidir.

Ekoloji tərbiyə isə uşaq doğulduğu andan, onun ailəsindən başlayır. O, valideynlərinin və ona yaxın olan digər insanların davranışlarını, ətraf mühitə münasibətini müşahidə etməklə ilk dərslərini alır. Ekoloji tərbiyə prosesində təhsilalanlar əmin olmalıdırlar ki, insan fəaliyyətinin nəticələri insanın özündən, onun biliyindən, bu nəticələri qabaqcadan görmək bacarığından asılıdır [1].

Ekoloji təhsilin aktuallığı bəşəriyyətin üzləşdiyi ekoloji problemlərin global xarakter daşması, ekoloji məsuliyyət və ekoloji mədəniyyəti inkişaf etdirmədən onların həllinin mümkünsüzlüyü ilə bağlıdır. Təhsilalanların ekoloji tərbiyəsi və təhsili, cəmiyyət və təbiət arasındakı əlaqə haqqında təbiətşünaslığa dair biliklərinin inkişafı və dərinləşdirilməsini, cəmiyyətə və təbiətə dəyərli münasibətin formalaşmasını, aktiv fəaliyyətin inkişafını əhatə edir.

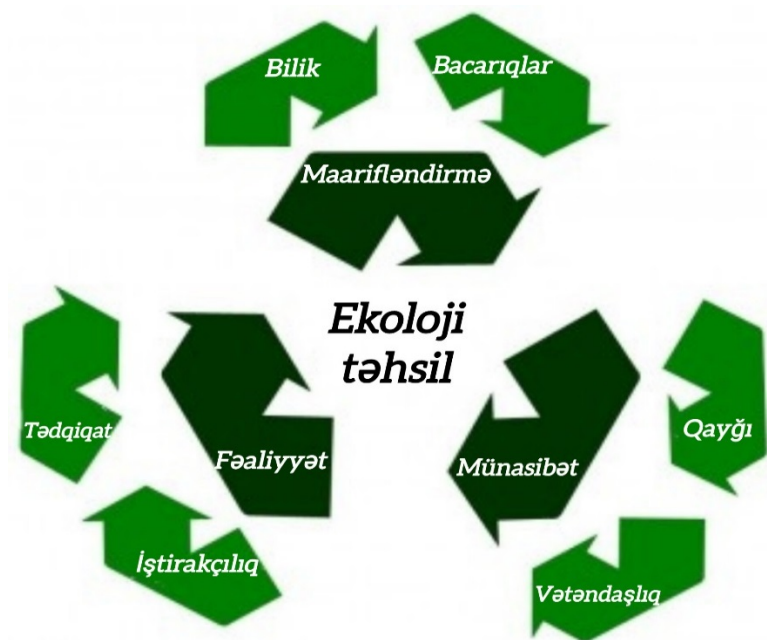
Hazırda pedaqoji sahədə ekoloji təhsilin təkmilləşdirilməsi yolları və vasitələri fəal şəkildə axtarılır. Ekoloji təhsilin məzmunu sistemli şəkildə bir çox sosial-iqtisadi, psixoloji-pedaqoji amillər və şərtlərlə müəyyən edilir ki, bunlardan ən mühümləri aşağıdakılardır:

- cəmiyyətin ekoloji təmiz mühitin qorunmasında marağı;
- cəmiyyətin ekoloji savadlı vətəndaşlara ehtiyacı;
- ekologiya elminin mövcud vəziyyəti və nailiyyətləri;
- təhsilalanların psixoloji, yaş və kognitiv xüsusiyyətləri;
- bütövlükdə təhsil sisteminin ümumi vəziyyəti və inkişaf meyilləri.

Ekoloji təhsil insanların ekoloji problemləri araşdırmaq, onları həll etmək üçün çalışmaq və ekosistemi qorumaq istiqamətində fəaliyyətdir. Nəticə etibarı ilə insanlar ekoloji problemləri daha yaxşı başa düşür, həmçinin düzgün qərarlar qəbul etmək üçün bilik və bacarıqlara malik olurlar [3;5].

Ekoloji təhsil və tərbiyə cəmiyyətin ekoloji rifahının əsasını təşkil edir və bir çox elmlərin nailiyyətlərindən istifadə edən təbii və sosial biliklərin xüsusi inkişaf edən sistemini təmsil edir.

Ekoloji təhsil bir ideya və ya strategiyayı digərindən üstün tutmur. Əvəzində isə insanlara vəziyyətin bütün tərəfləri haqqında tənqidi düşünməyi öyrətməklə onlarda problemləri həll etmək və qərar qəbul etmək qabiliyyətini artırır.

Azərbaycan Respublikası son illər bütün sahələrdə, o cümlədən sosial və iqtisadi inkişaf sahəsində kifayət qədər nailiyyətlər əldə etmişdir ki, bu da milli və beynəlxalq sənədlərdə (hesabatlarda) öz əksini tapmışdır. Ölkəmizin ekoloji strategiyası, ətraf mühitin qorunması sahəsində fəaliyyətin koordinasiyasının gücləndirilməsi yolu ilə milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə təbii ehtiyatların mühafizəsi, elmə əsaslanan inkişaf prinsiplərinin tətbiqi, indiki və gələcək nəsillərin maraqlarını təmin edən iqtisadi və insan resurslarının istifadəsində davamlılığın təminatına yönəlmişdir.

İnkişafın ekoloji baxımdan davamlı olmasını təmin etmək üçün meydana çıxan ciddi ekoloji problemləri aradan qaldırmaq, onların ətraf mühitə mənfi təsirinin minimuma endirilməsi, bir sözlə, ekologiyanın idarə olunması tələb olunur.

Müasir dövrdə yaranmış ekoloji və sosial iqtisadi vəziyyəti nəzərə alaraq respublikamızın ekoloji siyasətinin aşağıdakı üç əsas istiqamətlərini

müəyyənləşdirmək olar:

- ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunmasını əsas götürərək, ətraf mühitin çirklənməsinin minimuma endirilməsi və mühafizəsinin tənzimlənməsi məqsədilə davamlı inkişaf prinsipləri üzrə müntəzəm üsulların tətbiq edilməsi;
- indiki və gələcək nəsillərin tələbatını nəzərə alaraq təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etmək, alternativ, qeyri-ənənəvi metodlar vasitəsilə tükənməyən enerji mənbələrindən yararlanmaq və enerji effektivliyinə nail olmaq;
- global ekoloji problemlər üzrə milli səviyyədə tələbatların qiymətləndirilməsi, həlli yollarının müəyyənləşdirilməsi, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin genişləndirilməsi, eləcə də milli potensial imkanlarından istifadə etməklə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi.

Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə sahəsində milli səviyyədə müəyyən təşkilatı tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Azərbaycanın beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, xüsusilə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP 29) ölkəmizdə yüksək səviyyədə keçirilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və global ekoloji problemlərin həllində Respublikamızın uğurlarına nümunə, bizə olan yüksək etimadın göstəricisidir. Bu konvensiyaların ratifikasiya edilməsi respublikamızın ekologiya sahəsində beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlığını göstərir. Bu konfrans, ekoloji problemlərin həlli üçün birlikdə mühüm addımların atıldığı böyük global forum olmaqla bərabər, həm də Azərbaycanın aktual ekoloji problemləri həll etmək və davamlı həll yolları tapmağa dair digər ölkələrlə işləmək üçün böyük imkanlar yaratdı.

Müstəqillik qazandıqdan sonra ətraf mühitin mühafizəsi ilə əlaqədar qəbul olunmuş qanunların hər birinin tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Prezidenti müvafiq fərmanlar və sərəncamlar imzalamış, idarəetmə orqanlarının səlahiyyətləri və icra mexanizmi müəyyənləşdirilmişdir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə nəhəng bərpa-quruculuq işlərinin aparılması, Böyük Qayıdışın – dayanıqlı və layiqli məskunlaşmanın təmin olunması hazırda mühüm strateji prioritetlərdən biridir. Görülən işlər genişmiqyaslı olmaqla yanaşı, həm də çoxşaxəlidir. Bunu yeni infrastrukturun yaradılması ilə yanaşı, ekoloji tarazlığın təmin olunması ilə əlaqədar bərpa işlərinin görülməsi də təsdiq edir. Bioloji müxtəlifliyin qorunması, zəngin su ehtiyatlarından istifadə, məqsədli şəkildə məhv edilmiş meşə ehtiyatlarının bərpası xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılır. Bütövlükdə, xüsusi mühafizə olunan ərazilərin infrastrukturunun yaxşılaşdırılması və meşəbərpa işləri ilə bağlı yerli və xarici təşkilatlarla birgə layihələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub.

Azərbaycan global təşəbbüslərə həmişə ilk qoşulan ölkələr sırasında olmuşdur. Azərbaycan həm bərpaolunan enerji yaradır, həm də sürətlə yaşıllaşdırma işlərini davam etdirir ki, bu da öz növbəsində ölkənin dayanıqlı

inkişafını təmin edən önəmli amillərdəndir. Ölkəmizin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin edilməkdədir. Dövlətimizin iqtisadi inkişafında milli prioritet kimi qəbul olunan ətraf mühitin qorunması vəzifəsi iki növbəti məqsədin effektiv reallaşdırılmasına xidmət edir. Bunlar yüksək keyfiyyətli ekoloji mühitin təmin olunması və "yaşıl enerji" məkanının yaradılmasıdır.

Eyni zamanda "Yaşıl enerji" sahəsində atılan addımları da qeyd etmək yerinə düşər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev işğaldan azad edilmiş ərazilərdə Yaşıl Enerji Zonasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında imzaladığı sərəncamla Azərbaycan "Yaşıl enerji"ni artıq özünün enerji siyasətinin ayrılmaz hissəsi elan edib və bu ərazilərin 2050-ci ilədək "Netto sıfır emissiya" zonasına çevrilməsi nəzərdə tutulub.

Bu ilin noyabr ayının 11-22 tarixlərində COP-29 konfransının məhz paytaxt Bakıda keçirilməsi təhsilimizdə daha geniş ekoloji yanaşma, iqlim və ətraf mühitlə bağlı biliklərinin artırılması ölkənin gələcəkdə ekoloji inkişafına mühüm töhfələr verə bilər. Bu tədbirlər vasitəsilə Azərbaycan məktəblərində şagirdlər daha yüksək ekoloji şüura sahib olacaq, iqlim böhranına qarşı həssas yanaşma formalaşdırılacaq və bu sahədə gələcəkdə peşəkar kadrların hazırlanması təmin ediləcəkdir. COP-29 nəticələri Azərbaycanın ekoloji təhsil sahəsindəki nailiyyətlərini artıracaq və ölkənin gəncləri qlobal iqlim problemlərinə qarşı həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə mübarizə aparmaq üçün hazırlıqlı olacaqlar.

Hazırda elmi, mədəni və layihə sahəsindəki birgə fəaliyyətlərin təsiri ilə ekoloji təhsilin müxtəlif aspektlərini balanslaşdırmaq istiqamətində addımlar atılır. Belə olduğu halda, hər bir şəxsin yaşadığı ərazinin qlobal və yerli ekoloji problemlərinin həllində iştirak səviyyəsinin artırılması, layihə fəaliyyətlərində fəal iştirakı sosial məsuliyyətin əhatə dairəsinin genişləndirilməsinə, təkcə cəmiyyətin, icmanın deyil, həm də fərdin özünün insan potensialının inkişafına kömək edəcəkdir.

Beləliklə, hesab edirik ki, ekoloji maarifləndirmə təbiət və gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyətimizin tərkib hissəsidir. Hər bir vətəndaş ekoloji problemlərin həllinə öz töhfəsini verə bilər və verməlidir. Bu prosesə təsirimiz nə qədər kiçik görünsə də, əslində hər biri çox önəmlidir. Məhz buna görə də təhsil sisteminin ekologiyalaşdırılması – yaşıl təhsil ekoloji ideyaların, anlayış, prinsip, yanaşmaların başqa təlimlərə nüfuz etməsini, bütün sahələrdə ekoloji cəhətdən bilikli mütəxəssislərin hazırlanmasını nəzərdə tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev M.Ş., Məmmədov N.M., Məmmədova-Zamanova S.X. Ekoloji mədəniyyət, təhsil və irsiyyət. Bakı-Elm 2002. Dərs vəsaiti. 156 s.
2. Глуздов В.А., Винокурова Н.Ф., Николина В.В. Концепция экологического образования учащихся Нижнего Новгорода // География и экология в школе XXI века – 2004. – № 4. – С. 42-47.
3. Зверев И.Д. Приоритеты экологического образования // Развитие непрерывного экологического образования: Материалы 1-ой Московской НПК по непрерывному экологическому образованию. – М., 1995.
4. Ситак Л.А. Формирование экологической культуры студентов педагогического колледжа во внеклассной работе: Монография, Пятигорск: ГОУ ВПО ПГЛУ, 2011.-172 с. («педагогический колледж - педагогический вуз»): Монография. - М. 2003, 174 с.
5. Holleman G.A., Hooge I.T.C., Kemner C., Hessels R.S. The ‘real-world approach’ and its problems: A critique of the term ecological validity. *Front Psychol.* 2020; 11: 721. Published 2020 Apr 30. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00721
6. Kanatsouli, M. (2005). Ecology and Children’s Literature, In: A.D. Georgopoulos (Ed.), *Environmental Education: the new Culture which arise*, pp. 535-549. Thessaloniki: University Studio Press.

Redaksiyaya daxil olub 04.09.2024